

## Akademiko Adolfo Jucio (1904–1974) nuopelnus Lietuvos mokslui pervertinti būtų sunku

Bonifacas VENGALIS,  
Egidijus Saulius NORVAIŠAS

2024 m. rugsėjo mėn. 17 d. Vilniaus mokytojų namų Baltojoje salėje įvyko Vilniaus žemaičių kultūros draugijos (VŽKD) vakaras, skirtas paminėti fiziko, akademiko prof. Adolfo Jucio (1904.09.12–1974.02.04) 120-ąsias gimimo metines. Prieš prasidedant renginiui, grupė VŽKD narių aplankė A. Jucio amžinojo poilsio vietą Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje ir pagerbė jo atminimą.

Vakaro metu prisiminimais apie iškilų XX a. žemaičių mokslininką – fiziką teoretiką, daugiaelektronų atomų teorijos kūrėją prof. A. Jucį pasidalino jo mokiniai: profesoriai Egidijus Saulius Norvaišas ir Alfonsas Ramonas, žemaitiškomis dainomis nūdžiugino Mildos Ričkutės vadovaujamas Vilniaus miesto folkloro ansamblis „Labingis“.

Profesorius E. S. Norvaišas – paskutinis prof. A. Jucio auklėtinis, mokėsis aspirantūroje. Kalbėdamas jis pažymėjo, kad jaučia pareigą pasakyti daug gerų žodžių apie savo buvusį mokslinį vadovą. Prisipažinęs, kad jį asmeniškai labiausiai žavėjo ne neginčijami profesoriaus moksliniai pasiekimai, o jo žmogiškosios savybės – kietas žemaitiškas būdas, stebėtinas darbštumas ir užsispyrimas siekiant užsibrėžto tikslo. Norėdamas šias savybes išryškinti, profesorius pateikė naujų įdomių faktų ir nutikimų iš akademiko gyvenimo.

\*\*\*

Adolfas Jucys gimė 1904 m. rugsėjo 12 d. Klausgalvų Mėdsėdžių kaime (Kretingos r.). Jis buvo keturioliktas savo motinos ir šeštas savo tėvo vaikas. Tais laikais tėvai savo atžaloms dažnai duodavo anksčiau mirusių vaikų vardus. Taip jau nutiko, kad Adolfas turėjo tris seseris Barboras, dvi Onas ir du brolius Antanus. Šeimoje buvusi griežta tvarka – vaikai tik sulaukę septynerių metų amžiaus galėjo



Adolfas Jucys (1904–1974). Fotografas nežinomas.  
Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

sėsti prie stalo ir valgyti su visais, bet tik tada, kai vyresnieji jau būdavo pavalgę. Samdinių nebuvo, todėl ūkyje turėjo dirbti visi šeimos nariai. Klausgalvų Mėdsėdžių kaimas buvęs nemažas – apie 40 sodybų, iš kurių net 6-iose gyveno vyskupo Motiejaus Valančiaus giminaičiai. A. Jucys išsiaiškino, kad tame kaime yra gyvenę ir šio vyskupo tėvai, kurie dar prieš gimstant Adolfui, išsikėlė gyventi kitur.

1912 m. rudenį tėvas savo jauniausius vaikus Juozapą, Stefaniją ir Adolfą išvežė mokyti į Salantų pradžios mokyklą. Joje buvęs vienas didelis kambarys, vienas mokytojas, visi mokiniai mokėsi kartu. Pirmojo pasaulinio karo pradžioje mirus Adolfo tėvui, reikėjo padėti mamai ūkyje, todėl Adolfas mokslus turėjo nukelti vėlesniam laikui. Po 6-erių metų jis, savarankiškai pasimokęs, įstojo į Kretingos progimnazijos trečiąją klasę, o vėliau tęsė mokslus Plungėje. Besimokant būta įvairių nutikimų, rodančių kietą gimnazisto charakterį. Adolfas,

(Nukelta į 38 p.)



Grupė akademiko Adolfo Jucio talento gerbėjų (iš kairės): fizikai prof. dr. Egidijus Saulius Norvaišas, dr. Bonifacas Vengalis, prof. habil. dr. Alfonsas Ramonas, prof., habil. dr. Albertas Laurinavičius ir istorikas Virgijus Jucys Vilniaus žemaičių kultūros draugijos vakaro, skirto A. Jucio jubiliejui, metu. Nuotrauka iš VŽKD archyvo

būdamas 24 metų amžiaus, sugalvojo auginti barzdą. Paprieštaravus direktoriui, mokinys atsikirtė: „Tamsa direktoriau, žiūrėkite mokslo o ne išvaizdos.“

1927 m. baigęs Plungės Saulės gimnaziją, A. Jucys pasirinko studijuoti fiziką Lietuvos universitete (nuo 1930 m. – Kauno Vytauto Didžiojo universitetas (VDU)). Studijuodamas jis labai rimtai kibo į mokslus, nors nevengė ir visuomeninės veiklos – buvo įsijungęs į Simono Daukanto žemaičių draugiją ir netgi ėjo šios draugijos pirmininko pareigas.

Gyvendamas laikinojoje sostinėje Adolfas ir toliau buvo tikras kaimo vaikas. Jis labai nemėgo nešioti kaklaraiščio. Kartu su savo draugu Šimkumi, avėdami klumpėmis, kartais išeidavo pasivaikšioti į Vydūno alėją, kur reikėdavo atlaikyti nustebusių Kauno poniučių žvilgsnius. A. Jucys niekada nesigėdijo savo žemaitiškumo ir to, kad yra kilęs iš kaimo. Jis domėjosi savo gimtojo krašto istorija, tradicijomis, papročiais ir kalba, studijų metais užrašė keletą tūkstančių žemaitiškų žodžių, kuriuos pateikė kalbininkams.

Įdomių nutikimų būta ir studijuojant. Kartą prof. Viktoras Biržiška, visiems iš anksto nepranešęs, nutarė pradėti skaityti paskaitą valanda anksčiau. A. Jucys, įėjęs į auditoriją po pertraukos, viešai pareiškė, kad profesorius nesilaiko tvarkaraščio. V. Biržišką tai įžeidė ir jis vėliau, per egzaminus, net 3 kartus „pasizymėjusiam“ studentui įrašė „pa-

tenkinamai“. Šios skriaudos A. Jucys neužmiršo ir dar ilgai minėdavo V. Biržišką kaip niekam tikusį pedagogą. Kur kas palankiau Adolfas kalbėdavo apie prof. Vincą Čepinskį. Skaitydamas paskaitas V. Čepinskis mėgdavęs paklausinėti studentų, už teisingus atsakymus juos pagirdavo. Kartą, išklausęs A. Jucį, drėbtelėjo: „Ką čia kalbi, žemaiti, netaušk niekų!“, bet po pertraukos, pasikvietęs studentą, atsiprašė: „Žemaiti, tu buvai teišus, o aš – neteišus.“

Studijuodamas A. Jucys jau svajoto apie mokslinį darbą. Kai jis 1933 m. baigė studijas, universitete laisvų darbo vietų nebuvo, todėl Adolfą priėmė dirbti tik laborantu Gamtos fakultete. Tai jam nesutrukdė savarankiškai domėtis naujausiais fizikos mokslo pasiekimais. Tuo laikotarpiu jį labai sudomino žymaus rusų mokslininko – fiziko V. Foko straipsnis, kuriame buvo pasiūlyti nauji elektroninės atomų struktūros skaičiavimo metodai, panaudojant kvantinės mechanikos principus. A. Jucio žingeidumas neliko nepastebėtas. 1937 m. buvusio jo diplominio darbo vadovo, tuometinio VDU Fizikos katedros vedėjo prof. Igno Končiaus dėka Adolfui buvo skirta stipendija stažuotei Didžiosios Britanijos Mančesterio universitete pas žymų anglų matematiką, fiziką D. R. Hartrį (Hartree). Vėliau (1939 m.) Jucys gavo pasiūlymą stažuotis Kembridžo universitete. Grįždamas iš antrosios stažuotės jis pateko į sudėtingą situaciją. 1940 m gegužės 9 d. išplaukus laivui iš Didžiosios Britanijos į Belgiją, Adolfas išsiuntė telegramą žmonai į Kauną: „Gegužės 10d. būsiu Briuselyje. Adolfas“. Atsitiko taip, kad kaip tik tą naktį A. Hitlerio kariuomenė įsiveržė į Belgiją. Vėliau paaiškėjo, kad ta telegrama buvo susidomėjęs Lietuvos saugumas. Maža to, iš priešiškos šalies (Didžiosios Britanijos) atvykęs jaunuolis sukėlė įtarimų ir vokiečiams. Adolfas Prancūzijoje buvo sulaikytas ir uždarytas į internuotų asmenų stovyklą. Ten tikrai kad buvo ne pyragai – kad palaikytų internuotojų gyvybę, jiems duodavo tik sriubos. Lėkštę reikėjo turėti savo, o A. Jucys jos neturėjo. Tiems, kas jokio indo neturėdavo, sriubą supildavo į saują. Supratęs, kad ilgai taip nepratemp, Adolfas apieškojo visą stovyklą ir rado surūdijusį naktipuodį. Šveitė jis tą savo radinį žvyru visą dieną. Pamatę blizgantį daiktą vokiečiai pradėjo juoktis. Sako: „Dabar pietausi kaip tikras „švainė“ (kiaulė)“ ir ... įpylė dvigubai. Taip A. Jucys toje stovykloje gyveno du mėnesius. Tada buvo paleistas ir per Šveicariją grįžo į Lietuvą.



Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, sovietai okupavo Lietuvą. Vilnius buvo priskirtas Lietuvai. Vilniaus Stepono Batoro universiteto profesoriams pasitraukus į Lenkiją, Fizikos katedroje buvo likęs dirbti tik vienas profesorius Henrikas Horodničius. Tada buvo nutarta dalį VDU Fizikos katedros darbuotojų iš Kauno pasiųsti dirbti į Vilnių. Jų perkraustymui užsakė net specialų traukinį, tačiau, dar prieš jam atvykstant į Vilnių, Vilniaus universiteto sargas H. Horodničiui pranešė, kad jo laukia ne labai kaip atrodantis žmogus. Tai buvo pėsčiomis iš Kauno į Vilnių atėjęs VDU Fizikos katedros asistentas A. Jucys. Jis norėjo gauti pareigas, kurios sudarytų jam galimybę Vilniuje netrukdomai užsiimti moksline veikla, tad ir skubėjo (tada A. Juciui jau buvo 36-eri, o jis dar neturėjo jokio mokslinio laipsnio).

Netrukus, 1941 m. sausio 25 d., Vilniaus universitete A. Jucys apgynė mokslų daktaro disertaciją tema „Teorinis jonų  $C4+$ ,  $C2+$  ir neutralaus  $C$  tyrimas“.

Vokiečiams pradėjus nesisekti fronte, 1943 m. Vilniaus universitetas buvo uždarytas. Jis vėl pradėjo veikti tik 1944 m. lapkričio mėnesį, kai Vilniuje įsitvirtino nauja okupacinė valdžia.

1946 m. pabaigoje Lietuvos aukštasis mokyklas sovietai galutinai perėmė savo kontrolėn. A. Jucys tada buvo paskirtas Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto direktoriumi. Kilus jo konfliktui su auklėjimo reikalus tvarkiusiu instituto partijos sekretoriumi Akulovu, A. Jucys tuometiniam Lietuvos švietimo ministrui pateikė prašymą: „Prašu atleisti iš užimamų pareigų Akulovą arba mane“. A. Jucys rizikavo, bet, laimei, tada atleido Akulovą, o ne jį.

1949 m. gegužės mėnesį Adolfas buvo paskirtas Aukštųjų mokyklų valdybos viršininku, nors jis niekada nebuvo partijos nariu ir niekada neplanavo juo būti. Tuo laikotarpiu Lietuvoje labai trūko kvalifikuotų specialistų, ypač mokslininkų, be to, yra pagrindo manyti, kad tada A. Jucio kandidatūrą palaikė jo senas pažįstamas žemaitis – tuometinis Komisarų tarybos pirmininkas Mečislovas Gedvilas. Tai buvo metai, kai A. Jucys labai intesyviai dirbo mokslinį darbą. Miegodavo vos po 4–5 valandas. Visiems sakydavo, kad jam miego užtenka. 1951 m. Sankt Peterburge, tarpininkaujant jau minėtam V. Fokui, A. Jucys apgynė mokslų daktaro disertaciją ir už mokslinį darbą net buvo apdovanotas 10 000 rublių premija.

A. Jucio nuopelnus pokario metais klojant pa-



Prof. dr. Egidijus Saulius Norvaišas. Virginijaus Jocio nuotrauka

matus Lietuvos mokslui sunku pervertinti. Per savo gyvenimą jis vienas ir kartu su bendradarbiais parašė 253 mokslinius straipsnius, tad neatsitiktinai nuo 1945 iki 1990 m. jis buvo labiausiai pasaulio mokslo žurnaluose cituojamas Lietuvos mokslininkas. A. Jucys išugdė didelį būrį mokinių, iš kurių net 49 yra fizikos-matematikos mokslų kandidatai ir net 11 iš jų yra apgynę mokslų daktaro disertacijas. Už sėkmingą mokslinę veiklą 1953 m. A. Juciui buvo suteiktas Lietuvos mokslų akademijos akademiko vardas. Tada jam kartu su kolegomis akademikais – matematiku Jonu Kubiliumi ir chemiku Juozu Matuliu – pavyko įtikinti Maskvos valdininkus Lietuvoje plėtoti ne tik agrarinius, bet ir tiksluosius mokslus.

1956 m. Lietuvoje buvo įsteigtas Fizikos-matematikos institutas. Jo pirmuoju direktoriumi paskirtas A. Jucys. Profesoriaus rūpesčio dėka šiame institute buvo įkurtas skaičiavimo centras ir atsirado pirmoji Lietuvoje skaičiavimo mašina BESM-2m, su kuria buvo pradėti pirmieji atominių spektrų skaičiavimai. A. Jucio, Povilo Brazdžiūno ir kitų mokslininkų iniciatyva buvo įsteigtas Lietuvos fizikos žurnalas (1961), taip pat Fizikų draugija (1963); Rusijoje panašios draugijos iki pat 1989 m. nebuvo.

Pagerbiant prof. A. Jucio atminimą, Lietuvoje yra įsteigtas medalis, skiriamas už mokslinius darbus teorinės fizikos srityje. Yra išleista A. Jucio mokslinių darbų rinktinė, išleistos dvi monografijos apie jį („Akademikas A. Jucys“ ir R. Karazijos „Žalias teorijos medis“). Plungiškiai pasirūpino, kad Plungėje būtų A. Jucio gatvė, o mokykla, kurioje jis šiame mieste mokėsi, yra pavadinta Adolfo Jucio vardu.